

ONA TILINI O'QITISHNING O'ZIGA XOS PRINSIPLARI XUSUSIYATLARI

Tursunova Zarina Ne'matovna

Osiyo xalqaro universiteti o'qituvchisi

ANNOTATSIYA: O'quvchilarning o'zaro hamkorligi asosida dars samaradorligini oshirishi, mustaqil fikrlash, fikr-mulohaza yuritish, munosabat bildirish ko'nikmasini shakllantirish, ya'ni interfaol tushunchasini yuzaga keltirishi kerak. Bu usulda o'quvchi o'zi faol ishtirok etgan holda, yakka juftlikda, guruhlarda muammo va savollarga javob topishga harakat qiladi, fikrlaydi, baholaydi, yozadi, so'zga chiqadi, dalil hamda asoslar orqali qo'yilgan masalani yoritib berishga harakat qiladi. Bu esa o'quvchilarning xotirasida uzoq saqlanadi. Yangi mavzuni o'zlashtirishda tanqidiy, tahliliy yondosha oladi. O'qituvchi faqat yorug' ko'rsatuvchi, kuzatuvchi vazifasini bajaradi, xolos.

Kalit so'zlar: ona tili, ta'lim, prinsip, tarbiyaviy

Modomiki, maktab ta'limida ona tili eng asosiy va etakchi o'quv fanlardan ekan, oily ta'limning bakalavr tizimida "Ona tili o'qitish metodikasi" ham huddi shunday mavqega ega.

Ta'lim prinsiplari jamiyatimizning maktab oldiga qo'ygan talablaridan kelib chiqadi. Shaxsni har tomonlama rivojlantirish, uning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirish, o'qitish prinsiplarini amalda qo'llash bilan chambarchas bog'langan.

O'qitish prinsipi nima? "Prinsip" lotincha so'z bo'lib, asos, qoida, talab singari ma'nolarni ifodalaydi. "O'qitish prinsipi" deganda dars samaradorligini ta'minlash, qoidalar tushuniladi. O'qituvchi ta'lim ishini tashkil etar ekan, ana shu qoida va talablardan kelib chiqadi va ular o'rtasidagi uzviy bo'g'liqlikni ta'minlagan holda amalda tadbiiq etish orqali ko'zlangan maqsadga erishadi.

Ta'lim jarayonida darsni tashkil etish, boshqarish, nazorat qilishda o'quvchi va o'qituvchi faoliyatiga qo'yiladigan talablar, didaktik qoidalar ta'lim prinsiplaridir. Mazkur prinsiplar har bir o'quv predmetida o'ziga xos tatbiq etiladi.

Ta'limning tarbiyaviyligi prinsipi.

Ta'limning tarbiyaviyligi prinsipi yosh avlodni har tomonlama kamolotga etkazishni nazarda tutadi. Ona tilini o'rganish jarayonida o'quvchilarga milliy g'oya, ona Vatanga sadoqat, tabiatga muhabbat, kishilarga hurmat, ehtirom, yaxshilik, adolatli bo'lish kabi ijobiy xususiyatlar singdiriladi.

Ona tili darslarida yoshlarni tarbiyalash yo'llari ko'p:

-har bir mavzu va bo'limning ta'limiy imkoniyatlarini to'la ishga solish;

-tanlangan matnlarning o'rganilayotgan til hodisasiga va sharqona tarbiya yunalishlariga to'la moslashtirish;

-darslikda berilayotgan ma'rifiy matnlar ham tarbiyaviy ahamiyatga ega bo'lishini ta'minlash shular jumlasidandir.

Ona tilini o'qitishda ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning uyg'unligi prinsipi. Maktabda o'quvchilar ona tilining fonetikasi, leksikasi va grammatikasi yuzasidan o'ta zarur bo'lgan ilmiy bilimlar silsilasi bilan qurollantiriladi. Ular ona tili imlosi, talaffo'zi, yozma nutqda tinish belgilarni to'g'ri ishlatish yuzasidan zarur ko'nikma va malakalar bilan taminlanadi. Ayni vaqtda ona tili mashg'ulotlari o'quvchi shaxsini tarbiyalash va uni rivojlantirish vositasi hamdir.

Ona tilini o'qitishda ilmiylik va tushunarlilik prinsipi. Ta'limning ilmiyligini va bolalar uchun tushunarli bo'lishi prinsiplari o'zaro bog'langan, bir-birini to'ldiradigan didaktik kategoriyalardir.

Ona tilini o'qitishda sistemativiylik va izchillik prinsipi. Ma'lumki, ona tili o'quv predmeti sifatida ma'lum sistemadan iborat. Bu sistema o'zbek tilining fonetik, leksik, grammatik, tomonlarini o'z ichiga oladi. Ana shu til tizimini tashkil qilgan unsurlarning har bir o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lishi bilan bir qatorda, ular bir-biri bilan uzviy va chambarchas bog'langan. Maktabda tilning fonetikasini o'rganmasdan uning grammatikasini o'rganish mumkin emasligi isbot talab qilmaydigan haqiqatdir. Fonetika va grafikani etarli darajada o'zlashtirgan o'quvchigina leksikani puxta o'zlashtiradi. Leksika puxta o'rganilgach, so'z turkumlarini o'rganish osonlashadi. Shuning uchun til hodisalarini o'zaro uzviy aloqadorlikda o'rganish uning samaradorligini ta'minlovchi asosiy vosita sanaladi.

Ta'limda izchillik prinsipi sistemalilik prinsipi bilan uzviy bog'lanan. Kishining kundalik faoliyatida ham, o'quv ishlarida ham mustaqillik muntazamlilik bo'lishi shart. Akademik I.T. Pavlov: "Ishning boshlanishidayoq o'zingizni fan asoslarini izchil egallashga o'rgating. Fanning eng yuksak cho'qqilarini egallashdan oldin uning ibtidosini o'rganing. Oldingilarini o'zlashtirmasdan turib, keyingilarini o'rganishga utmang", -deb o'quvchilarga maslahat beradi.

Ona tilini o'qitishda nazariyani amaliyot bilan bog'lash prinsipi. Ona tili o'qitishda nazariyani amaliyotga bog'lash daganda o'quvchilardan tildan egallayotgan ilmiy-nazariy bilimlarini amalda qo'llashini ta'minlash, ularni mustaqil turmush uchun zarur bo'lgan amaliy ko'nikmalar bilan qurollantirishni tushunamiz. Nazariyani amaliyotga bog'lash ona tilini o'qitishni foydali maqsadlarga burish. Urganilayotgan til hodisalarini o'quvchilarning nutqiy faoliyatini rivojlantirishga buysundirish, til ta'limini hayot bilan, kundalik turmush bilan, odamlarning mehnat faoliyati bilan bog'lash demakdir.

Ona tilini o'qitishda ongliklik, faollik va mustaqillik prinsiplari. Didaktik adabiyotlarda ongliklik deganda o'rganilayotgan mavzuga oid axborot mazmunini asosli ifodalab berish tushuniladi.

Ayniqsa, og'zaki nutqda h - x, b - p, d - t, z - s kabi birining o'rniga ikkinchisi ko'p qo'llaniladigan undosh tovushlarning imlosini o'rgatishda kakografiya usuli yaxshi samara beradi. Bunda xato yozilgan so'zlarni o'quvchilarga slaydlar orqali ko'rsatish, sinf taxtasiga ataylab xato yozish, so'zlari xato yozilgan tarqatma materiallarni qo'llash kabi vositalardan foydalanish unumli. Masalan:

Xato yozilgan so'zlarni aniqlab, ularni imlo qoidalariga mos ravishda to'g'rilang va daftaringizga ko'chirib yozing.

Orombahsh, zahira, hoxish, xol-ahvol, hiyonat, ihlos, xar hil, xamma, Xindiston, hatti-xarakat, hayol

To'g'ri yozilishi: orombaxsh, zaxira, xohish, hol-ahvol, xiyonat, ixlos, har xil, hamma, Hindiston, xatti-harakat, xayol.

Kakografiya usuli leksikologiya bilan bog'liq mavzularni o'tishda ham qo'l keladi. Matn ichida bir tovush bilan farqlanuvchi dars-darz, bob-bop, mart-mard, qasr-kasr, qaram-karam, halok-halak, kaft-kift, asl-asil, asr-asir, oxir-axir-oxur, chog'-choq-choh singari paronim so'zlarni xato yozib, o'quvchilardan ularni to'g'rilab yozishni so'rash ulardagi bilimlarni mustahkamlashga olib keladi.

REFERENCES

- 1.Ermatov, F., & Haydarov, S. (2021). TARIX FANINI O'QITISHDA 1870-1914 YILLARDA ANGLIYANING O'RGANILISHI. Scientific progress, 1 (6).
- 2.BAG'DODNING TANAZZULGA YUZ TUTISHI. Scientific progress, 1 (6).
- 3.Ro'zmetov, J., & Haydarov, S. (2021). TARIXNI O'RGANISHDA SOSONIYLAR DAVLATINING O'RNI VA AHAMIYATI. Scientific progress, 1 (6).
- 4.Tursunova, Z. (2023). METHODOLOGY OF MOTHER TONGUE TEACHING IN PRIMARY SCHOOLS. Modern Science and Research, 2(9), 350-352

- 5.Hojiyeva, N. (2023). METHODS OF TEACHING MOTHER TONGUE IN PRIMARY CLASSES SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL BASIS. *Modern Science and Research*, 2(9), 424-428.
- 6.Ne'matovna, T. Z. (2024). PEDAGOGIKA FANINING ILMIY-TADQIQOT METODLARIDAN FOYDALANISH. *PEDAGOG*, 7(4), 451-457.
- 7.NE'MATOVNA, T. Z. (2024). BOSHLANG 'ICH SINFLARDA ONA TILI VA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA KOMPETENSIYAVIY YONDASHUV. *TECHNICAL SCIENCE RESEARCH IN UZBEKISTAN*, 2(1), 207-212.
- 8.Ne'matovna, T. Z. (2024). DEVELOPMENT OF STUDENTS'LINGUISTIC COMPETENCIES IN" MOTHER LANGUAGE AND READING LITERACY" LESSONS OF THE 3rd GRADE. *Multidisciplinary Journal of Science and Technology*, 4(3), 114-118.
- 9.Ne'matovna, T. Z. (2024). FORMATION OF MOTHER LANGUAGE COMPETENCES IN PRIMARY CLASS STUDENTS. *МЕДИЦИНА, ПЕДАГОГИКА И ТЕХНОЛОГИЯ: ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА*, 2(2), 453-461.
- 10.Tursunova, Z. (2023). USING INNOVATIVE AND INTERACTIVE METHODS IN NATIVE LANGUAGE AND READING LITERACY CLASSES. *Modern Science and Research*, 2(10), 777-779.
- 11.Ne'matovna, T. Z. (2024). IMPROVEMENT OF THE METHODOLOGY OF FORMATION OF STUDENTS'LINGUISTIC COMPETENCES IN PRIMARY-GRADE MOTHER TONGUE CLASSES. *International journal of artificial intelligence*, 4(03), 459-461.
- 12.. Avezov O.R.. Экстренная психологическая помощь в экстремальных ситуациях. *Вестник интегративной психологии* 4 (№. 21), 32-39.
- 13.2. A.Sotib-Oldiev «Harbiy pedagogika» *Sharq nashriyoti*, Toshkent 2009 y.
- 14.3. Avezov O.R. Mental Status and Behavioral Reactions in Emergency and Extreme Emergencies.
- 15.4. Toymurodov, A. (2023). Basics of providing psychological services to military personnel. *Академические исследования в современной науке*, 2(24), 148-152.
- 16.5. Toymurodov, A. (2023, December). Modern interpretation of psychodiagnostics and psychocorrection of extreme situations. In international scientific conference" scientific advances and innovative approaches" (vol. 1, no. 5, pp. 71-79).
- 17.O'QUVCHILARDA DESTRUKTIV XULQ KO'RINISHLARINING PAYDO BO'LISHI VA UNING OLDINI OLISH CHORALARI. (2024). *MEDICINE, PEDAGOGY AND TECHNOLOGY: THEORY AND PRACTICE*, 2(9), 651-659.
- 18.Рахимова, М. (2023). Градостроительство в контексте трансформации. *Gospodarka i Innovacje.*, 36, 131-137.
- 19.Рахимова, М. Х. ЁШЛАРНИ ДЕСТРУКТИВ ГУРУХЛАР ТАЪСИРИДАН ҲИМОЯЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ. *ТОШКЕНТ-2021*, 52.
- 20.Chullieva, G. T. Intonema and its Types. *Middle European Scientific Bulletin*. Volume 10, March 2021. ISSN 2694-9970. Pag. 91-95.